

Dohledaná historie obce Čeložnice

Obec Čeložnice se nachází na jižním výběžku Chřibů na úpatí zalesněného chřibského vrchu Velká Ostrá.

Její terén /= jejího katastru/ je poněkud vyvýšený pahorkatý, k jihu otevřený a na severu pokrytý hřbety kopců a lesy a je podporován teplým klimatem, takže dává dobrou úrodu.

Vesnice Čeložnice zřejmě patří k osadám s velmi starou písemně doloženou existencí. Vesnice tohoto jména se uvádí již roku 1131 jako součást šitbořického dvora, patřícího olomouckému biskupovi.¹ Otázkou zůstává, nakolik je pravděpodobné, že by dvůr v Šitbořicích, ležících na severním úpatí klobouckých vrchů na jih od Brna mohl spravovat ves na jižním úpatí Chřibů. Církevní (ale i světské) feudálové v nejstarších dobách dostávali občas velmi vzdálené državy a platy. Mohlo by to být i s určitým záměrem k určitému zvýšení bezpečnosti na zemských cestách, když majetníci nebo jejich emisaři nemohli cestovat bez branného doprovodu. Takže ztotožnění této Čeložnice s nynější nelze apriori odmítnout, stejně jako nelze vyloučit, že někde v okolí Šitbořic se nacházela ves stejného jména, zaniklá beze stopy.

Ať je tomu ta či onak, roku 1411 je Čeložnice již zemským, markraběcím manstvím a zapsána v Registrech královských ve tvaru Czeleznice², když ji král Václav IV. dává z titulu Markraběte Moravského i se sídlem v manství.³

V dalších zápisech se však do zápisů jejího jména na něco více než sto let vkrádá místo e náhradou u – Čelužnice v různých zápisech souhlásek. Ladislav Hosák a Rudolf Šrámek vyšli z tohoto u tvaru a vyvozují původ názvu obce ze staročeského čel'ust čili dnešní čelist, což má vycházet ze tvaru (dodejme: půlkruhovitě proti nižším polohám) obce.⁴ Jméno obce se alespoň doposud jeví jako u nás unikátní, nelze však vyloučit, že ona hlásková změna byl jen projev dialektu nebo dobové mluvy. Roku 1411 byla sice již čeština dosti rozšířena mezi gramotnými, nakolik však došlo v tomto případě o její neznalost a následné zkomolení nebo snad? o zaznamenání tvaru bližšího původnímu.

Jako poslední markraběcí man, doživší na něm do své smrti, vystupuje Jiřík z Ojnic. Po jeho smrti, nějaký krátký čas před vystavením svého mocného listu 10.října 1496, nejen, že udělil v Budíně uherský, český atd, Vladislav jakožto markrabí moravský Čelužnici v manství hofrychtěři Moravského Markrabství Jakubovi Šárovcovi ze Šárova, ale na jeho prosbu jej zbavil manství a přepustil ji jemu a jeho dědicům k dědičnému, věčnému a zpupnému vlastnictví.

1 WOLNY Gregor Thomas: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt mit 6 kolorirten Kreiskarten von Dr. Conr. Schenk. Karl Winiker Brünn 1846, str. 303*

2 Což by se četlo, pokud zápis nebyl zkomolen, jako Čeleznice nebo Celeznice.

3 SEDLÁČEK Augustin: *Zbytky register králův římských a českých z let 1361 - 1480, str. 90, č. 636, zapsané na fol. 109 ji uvádí v současném tvaru Čeložnice. Zápis byl německý bez uvedení konkrétního data v roce, rovněž nastávající man uveden není. Avšak Jaromír Čelakovský ve svém díle O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kancelářích..., vydaném nákladem Královské české společnosti nauk v roce 1890 uvádí na str. 97 pod č. 230 zápis Czeleznice, jen v poznámce upřesňuje, že se jedná o Čeložnici.*

4 Hosák Ladislav, Šrámek Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. 1, A-L. Academia Praha 1970, str. 158.*

Zároveň tímto listem nařídil zemskému hejtmanovi, nejvyššímu komorníkovi a sudím Markrabství Moravského na jeho žádost nebo na žádost jeho potomků vložit tento mocný list⁵ do desk zemských. Zároveň nařídil hofrychtářovi, aby nechal Čelužnici vymazat navždy z manských knih.⁶

Jakub Šárovec ze Šárova a na Krumsíně však již za dva roky od vkladu do zemských desk (1499) prodává jak samotnou Čelužnici, tak k ní připadlou pustou ves Hostašov Filipovi ze Zástřizl a na Kyjově. Dvůr v Čelužnici byl v té době již rozdělen čeložnickým do nájmu.⁷

Tímto prodejem (a předchozím rozdělením dvora), zřejmě končí samostatná existence malého statečku, jak tomu nasvědčuje i propachtování rozdělených částí dvora, a prozatímně se spojuje s se statkem kyjovským.

Sice ještě roku 1545, když Pavel ze Žerotína na místě svých mladších bratrů Jana a Václava prodává své vlastní dědičné panství hradu Buchlova, jsou v popisu hranic, který byl součástí vkladu, uvedeny i hory čelužnické mezi těmi, které s hranicí sousedí.⁸ Jsou však jako sousední uvedeny grunty, hory i řek všech tehdy sousedících obcí, rozhodně to nedokládá existenci samostatného statku.

A roku 1550 je Čeložnice vtělena do rozsáhlého panství Milotice.⁹

Roku 1554 je Čelužnice (tehdy zjevně stále v jednotném čísle) uvedena již jako součást rozsáhlého milotického panství, (od r. 1550)¹⁰, když zemský hejtman Václav z Ludanic zajišťuje jeho prodej sirotkům po zesnulém Pročkovi ze Zástřizl a rovněž zesnulém jeho synovi Mikulášovi zletilým Mandaleně a Aleně a nezletilým Anně, Johance a Kateřině ze Zástřizl pro velkou jeho zadluženost bratrům Frydrychovi, Bartoloměji, Janovi, Jetřichovi, Václavovi a Bedřichovi ze Žerotína, což pozůstalé mělo nejen osvobodit od nesplatitelného břemene dluhu, ale zajistit jim i sirotčí příjem.¹¹

5 *Mocný list vydávali vladaři z moci své vlády, zajišťoval oproti soukromým listům plnou právní ochranu.*

6 *Moravské zemské desky 1480-1566 II Kraj olomoucký, (ed.:) Matěj František, Zemská banka pro Moravu a Slezsko, V Brně 1948, Kniha XVI. Ladislava z Boskovic z let 1496-1506, str. 118-119, č. 37 z fol. 7v*

7 *Moravské zemské desky 1480-1566 II Kraj olomoucký, (ed.:) Matěj František, Zemská banka pro Moravu a Slezsko, V Brně 1948, Kniha XVI. Ladislava z Boskovic z let 1496-1506, str. 126, č. 84 z fol. 14*

8 *Moravské zemské desky 1480-1566 II Kraj olomoucký, (ed.:) Matěj František, Zemská banka pro Moravu a Slezsko, V Brně 1948, Kniha XXV. pana Jana z Žerotína z let 153-1554, str. 336, č.120 z fol. 35*

9 *WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303*

10 *WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303*

11 *Moravské zemské desky 1480-1566 II Kraj olomoucký, (ed.:) Matěj František, Zemská banka pro Moravu a Slezsko, V Brně 1948, Kniha XXV. pana Jana z Žerotína z let 1539-1554, str. 387, č. 286 z fol. 91-91v*

Nyní se nacházejí v okrese Hodonín, do zrušení nejprve panství, pak vrchnostenských velkostatků spadaly pod panství, pak velkostatek Milotice. Od rozdělení Moravy na 4 kraje v 16. století bylo jejím krajským městem Uherské Hradiště, krajszí hejtmani, kteří kraj spravovali, sídlili nejprve na svých statecích, nejméně od r. 1706 měl krajský úřad své fyzické sídlo v Uherském Hradišti.¹²

Hospodářský vývoj

R. 1611 za Jiřího Zikmunda ze Zástřizl vyhotovil úředník Jan Lhotský ze Ptení Popis panství Milotice – první to urbář panství. Jsou v něm zapsány jednotlivé grunty jmenovitých jejich držitelů s označením velikosti gruntů (láník, pololáník, podsedek) a jejich povinnosti peněžní, naturální i robotní k vrchnosti, nejsou však ještě uvedeny jednotlivé pozemky a jejich typ. V závěru popisu jednotlivých obcí (i pustých) bývají i vedle sumářů povinností i údaje o možnostech dalších příjmů z vrchnostenského podnikání.

Takto vypadá přepis českého textu do současné latinky:

Pamiet se tuto Czini Nanieyssid ybudau=
czim Potomkum na Czase budaucze:

Letha 1610 : 24 dne Marti :

Jakz gsau mne Jana Lhotskeho Ze Ptynie Toho Czasu
Aurzědnika Na Miloticzich, Poddaný Pana Giřziho
Zygmunda z Zastrzizl, Z diediny Czelożnicz Snažnau
Prosbau Ziadali; Aby gim do Register tiechto, Czo
geden Každý w koPaninaach Panskych, A w kderych Mistech
Prowazczu deli WePsano bylo, Když Znagicz Ziadost
gegich lussnau byti, Tak gsem Uczinil. A dotcziene Ko=
Paniny gim do tiechti Register Pod Pleth /!/ Diedicznie
gsem ZaPsati dal. ..

Wes Czelożnicze.

Summa Wte wsy Czelożniczych lidi
osedlych 23. Wosoby Anebo Gkrunty.

Laniczy 4 drzi lanu¹³ 4.

12 Gába Antonín: Prozatímní inventární seznam fondu B 49 - Krajský úřad Uherské Hradiště I., Státní archiv v Uherském Hradišti 1959, str. 1 a 2

13 Jako jeden lán se ve středověku a počátkem novověku do zavádění plošných měř uváděla plocha polí, kterou lze za jeden den oborat párem volů(středověké aratrum). Tento rozsah byl však na jednotlivých panstvích různý, někdy dokonce i v rámci jednoho statku. Tuto míru tudíž bohužel nelze (podobně jako řadu soudobých, například hon) ani odhadem převést na dnešní měrné jednotky.

Polaulaniczý 7 drzi lanu 3,5 :
Podsednikuw 12 drzi lanu

Summa Wssi Rolÿ Przi tež wsÿ Czielož=
niczych Y Stau Roli Ktera beywala
Panska 10: Lanu

Summa Platu Staleho Zste wsy Czielo=
nicz Pri Cziasu S Jirži Wychazeti
Každeho Roku ma Krežemniho /!?!¹⁴
Y Z roli ktera byla Panska
21 Fl 16 g.

f. 96/

Summa Platu z ste wsÿ Czieloznicz
Pri Czasu S. Waclawa Wychazeti ma
Y Z Roli Panske A Spreziemniho:
25 Fl 12 g.
Prezemniho ---- 4 g.

...

f. 96b/

Summa Roboty Woraczky, Anebo Hnoge
Wozeny wroce Hnoge Lanik 12 wozu, Polaukanik 12 Wozu
Lanik lanne hony, Polaulanik lanne hony 11 dny.
Suma hnoge 132 Wozý

Summa Naziti oZimý Jak kdo Sedi.
Po 4 m¹⁵. Powinni gsau Cziny
92 jiter

Summa Nawazati owsa Jak kdo
Sedi Po 6 m. Powinni gsau Czini
136 jiter

Pakliby Newazaký Tehdy cŽini
Powinnÿ Po 3 m Jak Kdo sedi
Naziti gsau cziniž

14 zřejmě: platu zemního

15 To jest měřic, což je v tomto případě plošná polní míra, odvozená z duté obilní míry - plocha, která se oseje jednou měřicí osiva. Pohřichu však platí o obojích mírách (duté obilní i plošné polní) totéž, co u lánu. Až do rozšíření moravské měřicí a hlavně do zavedení dolnorakouských měř a vah císařovnou Marií Terezií byla velikost obou měř od místa k místu rozdílná, takže ani v tomto případě se nelze přepočtu domoci.

69 jiter.

f. 97/

Summa Sena Hrabati Kazdei Jak kdo
Sedi Po 1 dni Powinný gsau Cziny
23 dný

Wicze zste wsy Czieloznicz
Summa z Kluczowaninn Lidem
Pod Plat staley Rozdanych
185 1/2 Prowzcze

Čzini Znich Z kazdeho Prowazku po 1 g.
PoCzitagíčz W Sumie Platu staleho Przi =
Sm. Waczlawie Wychazegicziho
6 Fl 5 g. 1/3 d.

'Suma slePicz Z kluczij Wychaagiczych
Przi 'Sm Waczlawie
14 :

Ty Sumy w sobie obsahugi Y tiech 12. Prowazkuw
Udowe /?/ Morawanssti Pod Plat drZi.

Tež wicze wte wsy Čzelozniczych Powin=
ny gsau, drziwi na Rybniky kharasum Woziti
Y Tarasy wykladati Jak Cziho Potreba kdý gest

Roboty Piessi okolo Twrze¹⁶, Kdiž Čzieho Po=
trzeba gest A gim se Rozkazě Czinit magi, Totiž
Zahrady Segti., Zeli okopawati, Hnug ZChliwu
wo/d/ Čzerneg, Wykydawati A Na Rolich Rozkydawati,
Y wsseczko Czož Koliw okolo Twrze Potrzebi gest
Dielatý Powinni gsau.

Tyž Powoz Ustawený Wezeni ktomu Potrě=
beymi Cziniti A Wykonawati magi.

Przi tey wsy gsau Luki Kteež se Krucze
Pansko Užiwagi Z nich se NakliZuge 8 Wozu.

Od Seczeni Na nich Traw Hrabani sussení A do stodol
Neb stagi SweZeni Z nich Sena Dawa se

Roczni Sedlakum Czelozniczký !/
Dwie Beczky Przedniho Piwa.

Przi teŷ wsŷ gest Hor Kus Weliký Kderychž se Uziti muZe
Nebo gsau dobrý Drwa, Drziwi k staweni A kgi=
nym Potrzebam WysPielý A toho Wsseho dosti gest.
Uziti se gich muZie Rok kroku Rownage
150 zl.

Przi tez wsy w těch Horach gest Kamen Wapen=
ný Palenim Wapna se Wapenicze Uziti Rok
Kroku Rownage muZe¹⁷

Tento urbář byl sepsán po vpádu Bočkajovců, který nejspíše ani Čeložnice zcela neušetřil. Ale to nejhorší teprve mělo přijít: třicetiletá válka a vpády Uhrů, Tatarů i Turků, které učinily v 17. století z jihovýchodní Moravy oblast obzvláště nevhodnou k poklidnému životu. Hrůzy té doby jsou mnohokrát popsány v soudobých pramenech i v dílech historiků. O konkrétních událostech v Čeložnicích nemáme zpráv, těžko i při své relativní odlehlosti všemu unikla.

Koncem 17. století z výše zmíněných 7,5 lánu poklesl rozsah jejich polí na 2 lány a 47 ze 64 dílů lánu, místo 23 osedlých jich bylo jen 16, jen počet domů se nezměnil: místo 2 nových poustek byly 2 nové domy postaveny a 2 poustky byly staré. Zajímavé je, že neměly stará zpustlá pole, zato 65 měřic nově vzdělaných a neměly žádné vinice!¹⁸

Plocha pozemků, patřících k této vsi, obnášela v polovině 19. st. 1115 jiter, 677 čtverečních sáhů (641,89 ha)¹⁹.

Z toho: polnosti měly rozlohu 255 jiter 352 čtverečních sáhů (146,87), louky 3 jitra 598 čtverečních sáhů (1,94 ha), zahrady 23 jiter 814 čtverečních sáhů, vinohrady 23 jiter 1021 sáhů (13,6 ha), pastviny 152 jiter 1286 čtverečních sáhů (87,93 ha), vysoký les rovných 30 jiter (17,26 ha), nízký les 392 jiter 1227 čtverečních sáhů (226,02 ha) a pole s ovocnými stromy 22 jiter 695 čtverečních sáhů (12,91 ha) – obhospodařovaná půda tudíž měla celkem 1103 jiter 2293 čtverečních sáhů (635,56 ha), k tomu zastavěná plochy 3 jitra 586 čtverečních sáhů (1,94 ha), pustiny 676 čtverečních sáhů (0,24 ha) a cesty 7 jiter 1422 čtverečních sáhů (4,54 ha).²⁰

Ves v té době byla obklopena nejprve sady, poté kolem dokola poli, a leží v úzkém údolí jižní části, severní část pak obsahuje lesy, louky a 2 malé vinohradní trati, jižní proti hranici pak něco lučních parcel, vedle kterých se nacházejí 2 vymýcené vinohrady, stejně jako /podobně

17 Moravský zemský archiv, fond F 73 - Velkostatek Milotice, kniha 1 Registra urburní aneb správa panství milotického, fol. 87-97

18 Slavík František Augustin: Moravské Slovensko 1, str. 58

19 V té době byly úředními mírami míry dolnorakouské

20 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 8

jako/ na konci severních vinic něco polí s ovocnými stromy.²¹

V její blízkosti jsou rozsáhlé lesy, které byly v minulosti vrchnostenské. Jeden z 5 revírů milotického panství byl Čeložnický. Také se u ní nacházel vydatný vápencový lom, který dle Řehoře Volného i podle přípravy Stablního katastru měl dávat dobrý mramor.²²

Vceňovací operát Stablního katastru posuzuje katastr obce jako bezvodý – Řeky, potoky, rybníky, jezera, močály – Zde se žádné nenacházejí.²³ Nepravdivost tohoto úředního zjištění zjistíme snadno pohledem na mapu, kde Čeložnický potok protéká protáhlý katastr obce skoro od severního cípu přes střed obce a opouští katastr nedaleko jižního cípu.

Níže pod Čeložnicemi se nacházela ves Hostašov, která je uváděna již roku 1499 jako pustá.²⁴

Tato obec je ohraničena severně obcí Ještěřovice
východně " Moravany
jižně " Kostelec
západně " Bohuslavice v brněnském kraji²⁵

S okolím byla spojena pouze spojnicemi s okolními obcemi, které byly používáním ve stavu průměrného opotřebení.²⁶ Hlavní cesta vedla k 1 míli vzdálenému Kyjovu, který byl nejbližším centrem, sídlem úřadů a místem týdenních trhů, pořádaných každý čtvrtek a pátek – vedla tam vozová cesta – ale špatná.²⁷

Podle výsledku konskripce z r. 1843 sestává se obyvatelstvo ze 160 mužských a 164 ženských duší, celkem z 324 jednotlivců, kteří bydlí v 72 domech a užívají 74 obytných zahrad. Z

21 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 1. Topografie

22 WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 300 a 303, Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 1. Topografie; vápencová skála je zmíněna již v urbáři z r. 1611 na začátku tohoto článku

23 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 5. Řeky, potoky, rybníky, jezera, močály

24 WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303, Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 1. Topografie

25 Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 2 - Hranice

26 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 6. Silnice, cesty

27 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 7. Trhy

nich zabývá se 20 obyvatel zahrad zemědělstvím 2 řemesly., 5 námezdní prací. /Jedná se asi o rodiny zahradníků (Feldgärtner), tj. osedlých bez vlastního gruntu, pouze s drobnou zahradou nebo záhumenkem; někteří si pronajímali další pozemky/.

Jako držitelé gruntů byli uvedeni: 20 čtvtláníků, jejichž pozemky dohromady měly něco mezi 13 a 14 jitry (7,48-8,06 ha) a 49 domkařů s malou zahrádkou (tj. záhumenkem)²⁸

Obyvatelé se stravují mlékem, moučnými jídly, hrachem, čočkou, zelím, bramborami a při obzvláštních příležitostech masitými jídly. Kromě vody pijí pálenku a víno. U větších hospodářství někdy drží děvečku. O koně se stará hospodář sám.²⁹

Domy byly v oné době všechny přízemní – jak obytné, tak i hospodářské, sestávaly se ze světnice a komory, vystavěny byly z udusaného jílu, dřeva a vzácně z nepálených cihel a byly kryty slámou. Vedle obytných budov (§ 12 uvádí pouze 69 usedlostí proti číslům výše) byla v Čeložnicích 1 pálenice, 1 hájenka a 1 obecní dům

Jeden dům byl u brněnské pojišťovny pojištěn proti ohni.³⁰

K. r. 1846 se uvádí v Čeložnicích 72 domů a 302 obyvatel - 146 mužů a 156 žen.³¹

Čeložnice byly typickou zemědělskou obcí.

Obvykle byly v obci pěstovány plodiny:

Na poli: pšenice, žito, ječmen, oves, hrách, brambory, Weegfutter³². a vedlejší plodiny: zeli, kukuřice, konopí, vikev, čočka a jetel.

Na loukách: seno a otava včetně následné pastvy.

V zahradách: zastaralé jádrové a kamenné (zřejmě ve skořápkách) ovoce vedle zeleného krmení

Ve vinicích bílé víno a jako vedlejší produkty luskoviny a ovoce jako v zahradách.

Na pastvinách pasení.

Na polích s ovocnými stromy: na polní ploše stejné plodiny jako na polích, na stromy osázených plochách stejné jako v zahradách

Ve vysokém lese: borovice a něco bříz na otop a slabé stavební dřevo.

V nízkém lese: buky, duby, javory, lípy ke stavbám a palivové dřevo.

28 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 12. Druhy pozemkové držby

29 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 3. Obyvatelstvo

30 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 12. Druhy pozemkové držby a § 13 Domy

31 WOLNY Gregor Thomas (1793-1871) Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303

32 pastva u cesty?

Pěstování vína v poslední době před dokončením přípravy Stabilního katastru pokleslo, protože většina majitelů kvůli vícero po sobě následujících špatných rocích stejně jako kvůli nižším cenám byla od něho odstrašena.³³

Vinice bývaly kdysi v Čeložnicích rozsáhlejší, jejich víno je prostřední jakosti, zato je uváděna mezi obcemi s rozvinutým ovocnářstvím.³⁴

Pole byla obdělávána stále, a dosti, hnojena natolik, co hnůj dostačuje. Louky, zahrady, pastviny byly čistěny a poklizeny jen v úrodných letech, jinak byly přenechány přírodě, jen v zahradách byly nahrazovány padlé ovocné stromy. Vinice byly jen nedbale obdělávány a hnojeny při největší starostlivosti o vedlejší plodiny jako je kukuřice, brambory a mezi vinnými keři fazole, řepu a zelí, protože tyto v neúrodných letech pokrývají náklady na pěstění a skoro vždy tvořily vedlejší plodiny hlavní výnos a byly chráněny opadanou révou a jejími kořeny /? - nejistý překlad/. Pole s ovocnými stromy dostávaly stejnou péči a kultivaci jako pole a stromy byly drženy bez péče stejně jako stromy v sadech, přesto dávaly v požehnaných letech významné množství ovoce. Vysoké i nízké lesy byly vrchnostenské a jsou obhospodařovány podle v zemi obvyklých lesnických zásad. Lepší kultivaci stojící v cestě překážky jsou: jasné přerušení – nepoužívat k pěstování krmiva a připravenost ke hnojení, k tomu držení krav celé léto na pastvě, kde je většina hnojiva ztracena vinou hnojení nevýznamných lučních pozemků chybně místo kultur, majících být hnojeny. Pastviny mají příliš velký pozemek, stejně nemohou být odůvodněně pro špatnou kvalitu půdy k ničemu jinému používány. Pro kultury, jejichž rozlohy jsou uvedeny v § 8 je následující nařízení kultivace: nízký les, pole, pastviny, vysoký les, vinice, zahrady, pole s ovocnými stromy a louky – práce s potahem i ruční jsou k tomu dostačující, přece bylo by si přát u potahu a u stájového chovu při pěstování krmeni ke zvýšení produkce hnojiva. Pozemky byly opracovávány podle starého způsobu zcela obvyklým nářadím a rovněž s plodinami bylo zacházeno zcela obvyklým způsobem, takže nepotřebují individuálního popsání. Příprava na letní práce /= jarní příprava/ probíhá v dubnu, žně počátkem srpna, příprava na zimu v září a žně koncem července, seno se seká v květnu nebo začátkem června a otavou jsou louky dosečeny (abgeweidet – louka přestává být pro ten rok loukou i pastvinou). Vínobraní se uskutečňuje v polovině října.³⁵

Obiloviny, určené na prodej, byly dobré kvality, stejně jako ovoce, jen víno bylo střední kvality a seno kyselé. Příčinou menší kvality vína bylo špatné kultivování. Louky dávaly kvůli své bažinaté poloze kyselé seno. K použití zbývalo něco pšenice, žita a ječmene a v požehnaných letech něco vína. Hlavním zdrojem jejich příjmů bylo ale ovoce. Zelenina a ovoce byly na

33 Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 9. Základní produkty

34 WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 299-300

35 Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice § 10. Kultivace půdy. Jistý rozpor o době žní přejet z originálu, dodnes jejich dobu ovlivňuje počasí, které je rozhodující pro jejich zahájení v intervalu mezi zmíněnými dobami.

týdenních trzích prodávány za dobrou cenu a víno bylo v místě omezováno /zmenšováno jeho pěstování /.³⁶

Chov dobytka	
Dobytek v obci se sestává z	
koní	48 kusů
býků	-
krav	89
jalovic	26
prasat	75
obecních ovcí	59

Koně jsou zdejšího (doslovně zemského, tj. moravského) plemene, silní, ač na slabé stravě, a vlastního chovu. V létě jsou drženi na pastvě, v zimě dostávají seno a slámu a jen při nejnáročnější polní práci něco ovsu. Jsou volně používáni k potřebě hospodářství. Krávy prostředního zemského plemene jsou drženy stejně jako koně s výjimkou ovsu. Dávají mléko pro dům a jalovice na prodej a na chov. Ovce běžného plemene jsou drženy v létě na louce a v zimě krmeny senem a slámou, poskytují hrubou vlnu na domácí předení a starší dobytek maso. Prasata malé tuzemské krátkonohé rasy dostávají vedle pastvy odpadky z domácnosti a ze stodoly a kvůli sádlu jsou krmena kukuřicí, otrubami v nápojích a bramborami. Poskytují maso a špek pro domácnost, dále mladý dobytek k dalšímu chovu a k prodeji. Z drůbeže jsou drženy obvykle domácí slepice a něco hus a odpad z peří a kůže se používá v domě. Na velkých hospodářstvích držívali 2 koně, 2 krávy, 1 jalovici a 1 prase.³⁷

Přifařeny byly Čeložnice do Kostelce, tam byly i přiškoleny, což trvá dodnes.³⁸ Desátky byly odváděny faráři v Miloticích.³⁹

Z řemesel byla v Čeložnicích uváděna pouze vínopalna:

Byla původně vrchnostenská do r. 1801, kdy byla prodána do soukromých rukou:

Na konci stávajícího dne a roku uzavřely hospodářský úřad panství Milotice jako prodávající, dále František Růžička, tesařský tovaryš ze Snovídek bučovického panství jako kupující

³⁶ Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 11 Kvalita a hodnota hlavních plodin

³⁷ Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 4. Chov dobytka

³⁸ WOLNY Gregor Thomas: Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303

<https://www.ado.cz/katalog/www/obce/celoznice/01942>

³⁹ Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 12 Druhy pozemkové držby

následující kupní a prodejní smlouvu a ustanovili se na následujícím:

Za první

dává hospodářský úřad Františkovi Růžičkovi starou čeložnickou pálenici, stojící na místě popisném 62, vše jak leží a stojí bez jakýchkoliv práv, a pouze k obývání chalupu na přístupu k obmyšlenému Františkovi Růžičkovi do svobodného vlastnictví pod jedinou podmínkou kupního šilinku (Kaufschilling) devadesáti zlatých rýnských a proti každoroční procentuální robotní a domovní činži 4 zlatých, dále

Za druhé

Kupující na kaufšilink ihned složí 25 zlatých a od r. 1802 každoročně na sv. Václava 16 zlatých 15 krejcarů až do umoření 90 zlatých, dále pak každoročně rovněž ke sv. Václavu činži 4 zlaté.

Za třetí

Poznamenat, že kupující má plné právo s tímto nabytým vlastnictvím zacházet dle své vůle a přání /příčemž budiž vyznačeno, že u domku se nachází ulička 12 sáhů, která nesmí být nikdy zastavěna/ nebo co může vždy na místě přestárnout. V takovém případě, totiž v případě dědictví, má každý majitel této chalupy podmíněný kupní šilink 5 zlatých, avšak kromě toho, že ji zakoupí extra linea descendentium (mimo řady potomků) nebo jak vždy bude pokračováno, bude dlužen zaplatit zaknihovací poplatek.

Konečně a za čtvrté:

František Růžička ustanovuje celý svůj dům a majetek – obzvláště pak tuto chalupu ke zřízené hypotéce, aby vysoká vrchnost v případě nedodržení byla v právu (dosl.: u práva) se zdržet škod. Aby doklad této smlouvy nabyl pravosti, obě smluvní strany jej podepsaly, vyhlédly ke spoluúčasti vedle stojící svědky a nechaly nynější Instrument ratifikovat vysokou vrchností.

Udalo se v Miloticích 13 září 1801

Adalbert (Vojtěch) Heišic (Heissicz) a

Blasius (Blažej) Zapletal purkrabí

kteří na smlouvu přiložili menší červenou pečeť pod záslepkou

nadlesní Karel Hataša (Hattassa)

dožádaní svědkové Joseph Christoph a Antonín Tomášek.

Následně neupřesněně koncem roku ji vlastnoručně podepsal i majitel panství hrabě Karel Serenyi z Kiss Serenyi (z Malé Serényi). 11. prosince téhož roku k tomu připsal a znovu přidal tutéž pečeť pod záslepkou Adalbert Josef Heissicz zaknihování kupní smlouvy na starou čeložnickou pálenici a na obytnou chalupu do pozemkové knihy.⁴⁰

Vceňovací operáty Stablního katastru nám o ní přinášejí podrobnější údaje:

Jedna pálenice s jedním kotlem v provozu vyprodukuje vypálením ročně 16 věder 25stupňového lihu ze 160 měřic brambor a 8 měřic žita, zakoupených nejčastěji od v místě osedlých. Pálenka má odbyť v místě malospotřebou.⁴¹

40 Moravský zemský archiv, fond F 73 - Velkostatek Milotice, kart. 90, sign. K 15-23 . pronájmy šenků, pálenic atd., ff. 2-5

41 Moravský zemský archiv, fond D 8 - Stablní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 14 Řemesla

Palírna je v Čeložnicích uváděna i r. 1846.⁴²

Čeložnice sousedily na severu s Jestřebicemi, které patřily ke koryčanskému panství, na východě s Moravany, které spadaly panství hradu Buchlova, na jihu s Kostelcem, který se stal součástí statku královského města Kyjova a na západě s Bohuslavicemi ždánického panství – ty patřili již do brněnského kraje. (Mít po jediné sousední vsi na každé světové straně je skorem unikum).⁴³

Držení a užívání pozemkových nemovitostí vždy vedlo k různým sporům a střetům. Hranice části katastru obce Čeložnice tvořily zároveň hranici se sousedními panstvími, velká část jich navíc vedla kopcovitým členitým lesem, kde jejich vyznačení dělalo vždy určité problémy a při pohybu i pracích v lese mohlo tím snáze docházet omylem i úmyslně k jejich překračování. Ponejvíce se spory týkaly těžby dřeva a lovu, někde i lesní pastvy, což v níže uvedených sporech nemáme. Pokud se sporné záležitosti nevyřešily přátelskou dohodou dotčených vrchností, spor byl veden u vyšší instance – u moravského tribunálu, u zemského soudu, u královského hejtmana, po zavedení krajské správy též krajszí úředníci bývali delegováni do komisí, které měly zjistit podstatné ve sporu a vynést svůj nálezn. Důsledkem komisionálního šetření jsou dochovány dokumenty k některým sporům. Uvedme alespoň některé:

PANEL ŽELEZŇÁK (VELKÁ OSTRÁ)

Dostí rozsáhlý materiál se nám dochoval ke sporům ohledně lesa na hoře Velká Ostrá mezi panstvími Koryčany a Milotice koncem 17. století.

Panství Koryčany v té době patřilo hraběti Františku Gabrielovi Horeckému z Horky, který v oněch letech zastával funkci krajského hejtmana v Uherském Hradišti. Milotice byly součástí sereniovského moravského fideikomisu, jemuž vládl Karel Antonín Serényi.⁴⁴

Před vznikem sporu byla z nařízení dědičného majitele panství Milotice a Nový Světlov, říšského hraběte⁴⁵ Jana Karla Serényiho provedena po 30leté přestávce 2. listopadu 1673 obhlídka hranic Čeložnic s Bohuslavicemi a Jestřebicemi až k souběhu s hranicí panství Buchlov. Onu dlouhou přestávku zaviniily „vojenské nepřistojnosti“⁴⁶ Obhlídka hranic se konala za účasti

42 WOLNY Gregor Thomas: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert* 4. Hradischer Kreis 2. vydání vermehrt, Karl Winiker Brünn 1846, str. 303

43 Moravský zemský archiv, fond , D 8 - Stabilní katastr - vceňovací operáty, kart. 122, sign. 302, Protokol o šetření k ohodnocení daňové obce Čeložnice, § 2.Hranice

44 Kyasová Věra: *Inventář fondu F 73 - Velkostatek Milotice*. Státní archiv Brno 1971, str. 3

45 Skutečného komorníka Jeho Císařské Milosti a nařízeným nejvyšším (= obristem, což odpovídá dnešnímu plukovníkovi) nad jedním regimentem pěchoty

46 V polovině 17. století v závěru 30leté války dvakrát vpadly švédská vojska na jižní Moravu, poté (i po citované obhlídce) došlo k řadě vpádů z tehdejších Uher na Moravu, které způsobily spousty pohrom; zároveň se vedly boje s Turky v Uhrách a východním Rakousku.

velkého počtu úředních osob i poddaných. Panství Milotice bylo zastoupeno hejtmanem panství Johanem Štrosssem, který o tom tuto relaci sepsal, a obročním Janem Mehovským /méně čitelný zápis jeho jména/ a čeložnickými hajnými Václavem Koldou a Jakubem Blažků, dále tam byla celá obec čeložnická, výslovně jsou jmenováni rychtář Jira Pleva, 70letý Václav Pacák, dále Michal Němec, Martin Frolec Dobeš Toman a Dobeš Domanský. A Jan Domanský, který po hranici prováděl. Z panství Milotice se dále zúčastnili: z Milotic hajný Václav Cahlík (nebo: Čahlík), dále Jíra Krušina a nějaký Gregor, jehož příjmení Johann Štross nedopsal. I z Vacenovic dorazili hajný Ondruš Slaměnej a šenkýř Jíra Figon /?/.

Z Bohuslavic, které patřily k panství Bučovice a nacházely se v brněnském kraji, přišli: bučovický polesný, dále bývalý bučovický polesný, v té době myslivec v Nemoticích Václav Jeřábek, bohuslavičtí hajní Jíra Bílek a Jan Czyssen /?/ a 70letý Martin Vavřinců z Bohuslavic.

Z koryčanského panství se zúčastnil majitel koryčanského panství, ke kterému patřily Jestřabice, hrabě Gabriel Horecký z Horky, jeho hajní Macek Kočí a Maleček z Koryčan a Bartoň z Lískovce, dále pak jestřabičtí Jan Vítků a Jan Černý.

Obhlédnuta byla hranice od Potočan⁴⁷, kde stál u samé cesty hraniční dub, od bohuslavského žlíbkem vzhůru k plané jabloni, od ní cestou vzhůru k Rozepí /asi/, od Rozepě Kocourovým žlíbkem přímo na cestu až ke koryčanskému hranečníku, co se scházejí troje hranice, totiž čeložnická, bohuslavická a koryčanská, odtud z jedné strany jestřábská, z druhé čeložnická, od ní zase až po potok, jeden kámen a dva tlusté habry, odtud tím potokem ke Kylyšku, odtud až nad roviny a nad skály až po hraniční dub, který se jmenuje Železný kříž, kde se zase scházejí troje hranice, totiž čeložnické, koryčanské a buchlovské, od téhož Železného kopce až po svahu jednoho kopce, odtud až po Vítkovu horu ven až na pole čeložnické a moravanské, kde stojí hraniční dub.

Po hranici provázal Jan Domanský, soused z Čeložnic, který k tomu vypověděl: Jeho otec, tehdejší hajný Václav Domanský jej mu před 30 lety ukazoval, kde stály hranečníky před tím, než se dostal do hor oheň a ony shořely, jak tehdy bylo ještě vidno, a ukázal mu jeden (zřejmě ohořelý) dub hned z konce, klekl si na kolena a pravil, že bude moci složit přísahu, aniž by své duši něčím uškodil, že jest to hranečník, což i Jan Domanský byl hotov ihned učiniti.

Na závěr pár slov o textu a jménech v něm: i když Johann Štross zapsal tuto relaci česky, nejen že to občas napsal vyběhlou rukou čili méně jasně, ale zjevně občas chyboval i v tehdejších pravopise – někdy vynechal písmeno, někdy zaměnil za jiné. Zároveň zaznamenal některé prvky tehdejší mluvy: Bohuslavice píše jako Bouslavice (psáno: Bauslavice), Jestřabice jako Jastrabice. O nejistotě, zda Potočany jsou pomístním názvem nebo jen vyznačením, že se začínalo od údolí potoka, se zmiňují již v poznámce. Kromě několika později opomíjených pomístních názvů jistou záhadu tvoří název Rozepě a podivně je zapsán dnešní Kalíšek – Kylyšek. Že by špatně čtený Kelíšek, jak je doloženo v zápisu pozdějšího sporu (v. níže), přes Kilišek? Velmi zajímavý je název hraničního dubu Železný kříž. Teoreticky mohla být hranice na něm vyznačena vtlučením nebo přibitím kříže. Ale popis nic takového nezmiňuje. Pokud to pan hejtman poněkud

47 Johann Štross sice tuto relaci sepsal česky, ale občas se různě upisoval i proti tehdejšímu zvyklostem; nelze odhadnout, zda se jednalo o tehdejší pomístní název nebo zda jen chtěl naznačit, že se vycházelo od údolí potoka

nepopletl, název stromu mohl uchovat paměť na kříž, který jeho vysazení předcházela. V tom případě by se jednalo o připomínku objektu přinejmenším z pomezí středověku a raného novověku. Bohužel, i v tomto případě výklad názvu dubu zůstává v rámci pouhých úvah.⁴⁸

Zmiňme z průběhu sporu prozatím.

12. května 1698 proběhl v Čeložnicích výslech poddaných panství Milotice ve věci sporu o les Ostrá. Vypovídali osadníci z Čeložnic: 70letý Tobiáš Toman, 60letý Jakub Nenička, bývalý hajný Jakub Plašků, Martin Ponůchal, kterému bylo 55 roků a tehdejší hajný Matěj Planář – tomu bylo 45 roků. Jeden z nich, v protokolu nerozlišen v hromadné výpovědi, snad bývalý hajný Jakub Plašků, opakovaně při výpovědích uvedl, že více neví, více že by věděl jeho otec, který byl přítom, když se hranice vyznačovala.

Z odpovědí na otázky nejmenované komise vyplynulo:

Na dotaz, od koho vědí, že tento les přísluší k milotickému panství, odpověděli, že to byli Jan a Václav Tomanští i jejich otec a Tomáš Volař. Že od starých toto slyšeli, že les Ostrá patřil milotické vrchnosti.

Asi 20 roků předtím se kontrolovala a vyznačovala ve nyní sporném území hranice. Za koryčanskou stranu tam byl samotný baron Horecký s tehdejší koryčanským hejtmanem Strossem, s pokladníkem Janem Mehovským, s Franzem Keüllnerem /nejisté čtení, nejasně napsáno/ jméno/ a s lískoveckým hajným Bartoněm Hudcem. Za milotické panství tam měla být celá obec Čeložnice, jmenovitě byli uvedeni výše zmínění dotazovaní. Baron Horecký, aby se ujistil o správnosti, tázal se, jestli mu může někdo pravé hranice dosvědčit, leč byl seznámen, že z nich nikdo nemůže je znát, aby je ukázal. Když se baron Horecký tázal, kde je kámen Kelíšek, ukázal mu jej, poté mu ukázal též, kde je Poüel Ostrá. Takže ponechal Milotické vyznačit hranici podle jejich vědomí. Tehdejší milotický hajný Jakub Plašků zasadil hraniční strom a lískovecký hajný Bartoň Hudec jej označil a byla vyznačena hranice. Poté bylo dřevo nachystáno na odvoz. Na dotaz, zda jsou schopni onen hraniční strom ukázat, odpověděli, že to si přejí.

Jako první střet uvedli, že když asi před 5 roky tehdejší hejtman Saletka na tomto místě prodával dřevo poddaným, zabral to poddaný Jeho Milosti krajského hejtmana (tj. majitele sousedního koryčanského panství Gabriela Františka Horeckého z Horky) jako jestřabické, zda-li to přikázal pan krajský hejtman, bylo jim neznámo. Do té doby bylo vždy milotickým panstvím uvážlivě káceno na řezivo i na prodej. Od zmíněné události bylo tam káceno až tohoto roku 1698, kdy bylo pode dvorem (uvedeno Beidereý, těžko říci, zda šlo o naprosto neobvyklý název dvoru nebo zda bylo káceno pode dvorem z obou stran nebo dokonce zda kácely obě panství) 10 dubu a na Pretlu⁴⁹ po Züglem⁵⁰ něco buků. Také se tam lovalo, uloveny byly tři kusy zvěře. Nebylo jim

48 Moravský zemský archiv, fond F 73 – Velkostatek Milotice, karton 4 Hraniční spory, folia 1-2

49 Pretl – možnost vícera výkladů, pohřichu z němčiny – z Pratl – duhu louky; z Bret – prkno, tj místo, kde se řezalo nebo alespoň káceno pro pilu; zde asi zdrobnělina pro lesní palouk

50 Zügl – zdrobnělina nebo odvozenina od Zug – tah; možné označení pro trasu stahování dřeva, případně připomínka starších kutacích prací obdobně; vzhledem k vysoké poloze a přesnější lokalizaci spíše výklad z obdoby rakouských a německých vysokých vrcholů Zugspitze, naznačujících vrchol hřebenu; v tom případě by se jednalo o některý z hřebenovitých vrcholů Velké Ostré,

známo ničeho o tom, že by toto kácení baron Horecký povolil, jen /tenkrátě měl/ povolit jestřabickým poddaným něco tam konati. Ale v postní době tam lovil, což shlédl Franz Heÿssig při označování dřeva. Ale na uzavření nemohli pomýšlet, neboť někdy lovil vedle. O této své výpovědi prohlásili na závěr, že ji vykonali podle svého svědomí a že jsou ji připraveni potvrdit osobní přísahou.⁵¹

K zajištění svého vlastnictví kromě vyznačení hranic záseky, označenými stromy, hraničními mezemi a příkopy, hraničními hromadami a hraničními kameny neotesanými i otesanými, ty zčásti i nápisy, někdy i znaky panství, se pořizovaly i popisy hranic. Některé popisy jsou již darovacích a kupních smlouvách, ať již na dochovaných dokladech nebo též v zápisu v zemských deskách. Kromě toho byly vyhotovovány samostatné popisy hranic, většinou jako součást nějakého právního aktu – vzácně při vysazení nové osady, často při řešení sporu, někdy při prodeji panství, vždy jako součást pozůstalosti po smrti majitele panství (hlavně pokud dědili nezletilí sirotci – ochranu jejich práv zajišťoval zemský úřad, pověřený úředník zajistil vyhotovení soupisu majetku panství), při exekuci, vedené na panství. Součástí přípravy Stabilmního katastru od 20. let 19. století byly i popisy hranic jednotlivých obcí, které vyhotovil po jejich obchůzce komisař, vyslaný z krajského úřadu za přítomnosti zástupců obce i obcí sousedních, u hraničních obcí i zástupců obou vrchností. Pravidlem byla též účast hajného příslušných polesí nebo i jejich nadřízených (pojezdných, vrchních hajných, lesmistrů, nadlesních).

K některým názvům na katastru:

V českých výpovědích čeložnických pamětníků a účastníků dění kolem sporů o les na Velké Ostré zazněl r. 1673 název kamene Kelíšek. Tento tvar je zajímavým dokladem slováckého nářečí v dané době. Kámen (skála), jinak spojený s pověstí o Českých bratřích, dodnes existuje, patří ke značeným turistickým cílům, pohřichu byl jeho název upraven do spisovné podoby Kalíšek.

Jindřich Rácek, Tomáš Pjevič 2022